

Popis aktuální sociální situace v obci/regionu

Základní informace o využití metodiky	
Cíl metodiky	Seznámit se s postupy vedoucími k získání popisu aktuální sociální situace v obci/regionu, zejména situace v oblasti sociálních služeb
Řešené otázky	Co má být zjištěno a proč? Jakými metodami? Jakými prostředky? Jaké je využití?

Obsah		strana
1.	Východiska	2
2.	Časový postup	2
3.	Lidské zdroje	3
4.	Vznik zadání	4
5.	Sběr dat a práce s nimi	4
5.1	Základní popis území	5
5.2	Popis vybraných demografických dat	6
5.3	Postup sběru dat	7
5.4	Zpracování sebraných dat	9
5.5	Tvorba přehledu sociálních služeb v obci/regionu	11
5.6	Analýza finančních toků v sociálních službách	12
5.7	Práce se získanými a zpracovanými daty	13

Doporučená literatura
Matoušek, O. a kol.: Metody a řízení sociální práce (část VI). Portál, Praha 2003.
Průvodce procesem komunitního plánování sociálních služeb. MPSV, 2004.
Komunitní plánování – věc veřejná. MPSV, 2002.
Oriniaková, P., Rosecký, D.: Komunitní plánování sociálních služeb. CpKP, Plzeň 2003.

Východiska

Důvody pro vznik popisu

Účastníci procesů plánování v obci/regionu se scházejí, přemýšlejí a vyjednávají o tom, k jakému cíli a jak budou směřovat plánování sociálních služeb. Identifikují problémy v sociální oblasti, připravují opatření pro zlepšení aktuální situace a rozhodují, co je třeba udělat nejdříve. Každý účastník má vlastní pohled na současnou sociální situaci i další směřování plánování sociálních služeb. Mít popis aktuální sociální situace znamená získat **komplexní pohled na stav daného území**. Získaný popis tedy slouží jako **zdroj konkrétních, nestranných, nových a aktuálních informací** o sociální situaci v obci/regionu. Tyto informace slouží k argumentaci a pomáhají dojít ke konsensu a ke společnému vyváženému rozhodnutí.

SHRNUTÍ

Popis aktuální sociální situace je **zdrojem informací pro vytváření plánu rozvoje sociálních služeb**. Pomáhá například zjistit:

- jací lidé na daném území žijí,
- co je charakterizuje,
- zda a které služby jsou jim poskytovány,
- kým jsou jim služby poskytovány,
- které služby jim chybí a mnoho dalších informací.

Vychází z:

- vybraných demografických dat (sběru a zpracování dat),
- mapování sociálních služeb a jejich poskytovatelů,
- zjišťování potřeb a názorů poskytovatelů,
- zjišťování potřeb a názorů zadavatelů,
- analýzy uživatelů,
- zjišťování přání a potřeb uživatelů,
- zjišťování názorů veřejnosti.

Ovlivňující faktory

Již při vytváření zadání toho, co budete zjišťovat, a později při zpracovávání popisu sociální situace je třeba zohlednit velikost obce/regionu, složitost sociální situace v obci/regionu. Tyto okolnosti ovlivňují množství práce, času i lidí, kteří se na vytváření popisu aktuální situace budou podílet.

Využití popisu

Popis aktuální sociální situace je pro vás **zdrojem informací pro další postup vytváření plánu rozvoje sociálních služeb**. Ze zjištěných informací, získaných dat, proběhlých analýz a samotného popisu aktuální sociální situace se vychází v průběhu dalšího plánování, a to například:

- při vytváření SWOT analýzy,
- při stanovení priorit, opatření a konkrétních úkolů.

DŮLEŽITÉ

Bez nashromážděných podkladů nebudete moci kompetentně rozhodovat o tom, co v oblasti sociálních služeb pro další období naplánovat.

Časový postup

První hlavní období sběru a třídění dat a sestavování základního popisu aktuální sociální situace se odehrává **na počátku procesu plánování**. Veškeré získané informace však „stárnou“, ztrácí aktuálnost. Po čase přestanou pravdivě popisovat situaci, která v obci/regionu je. Získávání informací a dat a zpracování analýz důležitých k popisu sociální situace se v rámci plánování sociálních služeb tedy **dále** děje postupně, **průběžně a opakovaně**.

DOPORUČENÍ

Ze zkušeností vyplývá, že na počátku plánování potřebujete a využijete spíše základní data. Čím dále budete v procesu pokračovat, tím podrobnější a přesnější data budete potřebovat.

Může též nastat situace, že až ve chvíli plánování a dojednávání priorit budete potřebovat získat některé další údaje, o kterých jste na počátku ani nevěděli. V této chvíli může být nezbytné udělat další a podrobnější průzkumy nebo zjistit údaje z dosud nepopsané oblasti, která získala na důležitosti až v průběhu procesu plánování.

Lidské zdroje

Postup, jak vytvořit kvalitní popis aktuální sociální situace, se může zdát složitý a odborný. Přesto je žádoucí, abyste zjišťování dělali sami, vlastními silami. Tento požadavek vyplývá z praktických zkušeností. Ty ukazují, že jen **lidé žijící v místě**, kde proces plánování probíhá, **umí přesně definovat zadání, rozsah a potřebné vazby v popisech a analýzách.**

Východiska

DOPORUČENÍ

Doporučujeme využít místní i externí odborníky pro konkrétní odborné a specializované úkoly, jako je např. zpracování rozsáhlých dat, která jste získali z vašeho vlastního zadání a zkoumání. Je však neuvážené zadat celé zpracování popisu aktuální sociální situace expertům, protože výsledek nemusí odpovídat vašemu očekávání nebo jej nebude možné využít pro vaši další práci.

Zpracovat analýzy a vytvořit popis aktuální situace vlastními prostředky je plně ve vašich silách. Potřebujete k tomu najít, motivovat a zapojit lidi včetně odborníků přímo z vaší obce/regionu (viz metodika 1).

POSTUP

Pokud se obrátíte na odborníky, **věnujte dostatečný čas společné diskusi:**

- co a proč chcete zjišťovat,
- k čemu vám získané informace mají sloužit?

Spolupráce s odborníky

Odborník vám může

- poradit:
 - jaká data jsou přesně zapotřebí,
 - kde je získáte,
 - jaké k tomu máte použít techniky,
 - kolik lidí oslovit apod.
- navrhnout osnovu pro rozhovory,
- pomoci vytvořit dotazníky,
- vytvořit systém pro vyhodnocování dotazníků.

Lidé, kteří v obci/regionu žijí a na plánování sociálních služeb spolupracují, by se však měli aktivně podílet na:

- samotném sběru údajů,
- jejich vyhodnocování,
- následné interpretaci výsledků.

Zapojení místních „zdrojů“

Postupem času se nároky na zjišťovaná data budou pravděpodobně měnit a je potřeba, aby lidé, kteří se věnují plánování, věděli, jak původní data vznikala.

Je dobré ustanovit, kdo bude celý proces zpracování popisu stávající sociální situace řídit, u koho se budou scházet informace a kdo je finálně zpracuje. Odpovědná osoba musí zajistit, aby se všechny výstupy všech analýz daly dohromady.

Kompetence

PŘÍKLAD

Existují různé možnosti, jak popis zpracovat. Jako zpracovatel ji může vytvořit např.:

- pověřený pracovník obce,
- koordinátor,
- řídicí skupina,
- speciálně sestavená pracovní skupina (pokud jsou v této oblasti zkušenosti, mají dostatek znalostí nebo jsou dostatečně proškoleni), jejímž úkolem bude jen zpracování popisu,
- pracovní skupiny vytvořené pro jednotlivé cílové skupiny (pokud již existují),
- externí zhotovitel, a to vždy v rámci spolupráce s ostatními účastníky procesu plánování.

Materiál se následně připomínkuje v řídicí skupině a v pracovních skupinách.

Záleží na vaší situaci, který způsob zpracování vyberete.

M4

Vznik zadání

Východiska Na začátku plánování má každý zúčastněný určitou představu o tom, jakým směrem by se mělo plánování sociálních služeb v obci/regionu ubírat a na co by se mělo zaměřit. Je nezbytné, abyste o svých představách diskutovali a porovnávali, co kdo z vás víte a s jakými informacemi do procesu přicházíte. Zjistíte, že celou řadu údajů již víte, máte k dispozici či je můžete lehce získat.

Seznam dostupných informací Vaším prvním úkolem je udělat seznam a dát dohromady:

- co již víte,
- jaké informace a údaje máte k dispozici.

DOPORUČENÍ

Na radnicích, úřadech nejrůznějších institucí či u poskytovatelů služeb lze bez větších problémů získat velké množství zpracovaných a veřejně dostupných informací. Tím, že si seženete a začnete využívat již dostupná data a informace, ušetříte hodně času a práce.

Seznam informací k doplnění Při plnění tohoto úkolu si též postupně vytvářejte seznam oblastí, dat a informací, které potřebujete doplnit. Po jejich doplnění budete mít k dispozici popis aktuální sociální situace. Tímto způsobem vám postupně bude vznikat zadání, jaké další informace a data potřebujete získat.

Využití ankety Při stanovení zadání vám pomůže pohled více lidí anebo ještě lépe názor široké veřejnosti. K tomu můžete využít například anketu pro veřejnost. Její znění, rozsah a způsob vyhodnocení doporučujeme diskutovat s odborníkem, aby její výstupy byly relevantní. Vyhodnocením ankety získáte **údaje, které ukazují na vnímání sociální situace širokou veřejností**.

Výsledek ankety má pro vás orientačně informační charakter. Názor široké veřejnosti může například ukázat na absenci některé služby nebo poskytnout jiné zajímavé informace. Pro zjišťování názoru široké veřejnosti můžete využít metodiku vedení výzkumu uvedenou v metodice 5.

DOPORUČENÍ

Anketu je vhodné spojit s informační kampaní o sociálních službách a o plánování těchto služeb.

Sběr dat a práce s nimi

Východiska Před zahájením systematické práce na popisu sociální situace můžete **orientačně zmapovat**, jaké **cílové skupiny uživatelů sociálních služeb** se na území obce/regionu nacházejí a jaké **nepríznivé sociální situace** řeší. Spolu například s výsledky ankety vám to pomůže získat určitý směr sběru odpovídajících a potřebných dat a zaměřit se na něj.

Okruhy shromažďovaných informací K vytvoření popisu aktuální sociální situace pro účely plánování sociálních služeb budete potřebovat získávat tyto okruhy informací:

- **základní popis území** – tj. kde plánování sociálních služeb probíhá,
- **popis vybraných demografických dat¹**, jejich sběr a zpracování – tzv. „tvrdá data“ o lidech, kteří žijí na vymezeném území,
- **výstupy zjišťování potřeb, přání a názorů lidí** na vymezeném území, tj.:
 - potřeb a přání uživatelů,
 - názorů, možností a potřeb poskytovatelů,
 - názorů, možností a potřeb zadavatelů,
 - představ a přání veřejnosti.

1 Při plánování sociálních služeb je důležité zamyslet se a popsat sociální a demografickou situaci na daném území. Způsob a rozsah popsání sociální a demografické situace může být v praxi velmi rozdílný. Takovýto popis mohou zpracovat odborníci pomocí specifické statistické metody, kterou je sociodemografická analýza (SDA). Odborně zpracovaná SDA přináší velmi rozsáhlá data, která nejsou pro účely plánování sociálních služeb nezbytná či potřebná, nadto bývá tato analýza pro obce/regiony finančně nákladná. Vytvořit popis základních demografických dat tak, jak o něm mluví tato metodika, a který je pro proces plánování sociálních služeb zcela dostačující, je plně v silách a možnostech účastníků procesu. Takový popis obsahuje souhrn dat, o kterých víme, že je pro rozhodování v rámci plánování potřebujeme a využijeme, a která jsou veřejně dostupná. Takovýto popis je pouze dílčí součástí celkového popisu o stávající situaci v obci, kde stejně důležitou roli hrají názory a potřeby uživatelů, zadavatelů a poskytovatelů.

2 Existuje jednoduché dělení dat na „tvrdá a měkká data“. Tvrdá data popisují území statisticky, kvantitativně, číselně (počty, výšky), obvykle však nepostihnou jedinečnosti a specifika, která území či lidé v něm žijící mají.

Při popisu aktuální sociální situace v obci/regionu je nutné brát v úvahu velikost území, pro které ji zpracováváme. Specifické je například zpracování sociodemografického popisu ve velkých městech. Zde je nutná koordinace mezi magistrátem a úřady jednotlivých městských částí. Některá data jsou zpracována pouze za celé území, jiná za jednotlivé městské části (např. změny v územním členění hlavního města Prahy – území Prahy 10 v některých pojetích zahrnuje i Prahu 15 a Prahu 22). U menších obcí může být naopak problémem to, že údaje jsou zpracovány pouze za okresy.

Zohlednění velikosti a charakteru území

DOPORUČENÍ

Při zpracování dat pro aktuální přehled o sociální situaci ve velkém městě (od 70 000 obyvatel) nebo v regionu můžete využít speciální databáze (programy), které umožní pravidelnou aktualizaci a třídění získaných dat z více hledisek. Vytvoření nebo zakoupení takové databáze je poměrně náročné a malým obcím se nevyplatí.

V případě popisu aktuální sociální situace v obci/regionu ve větších městech je potřeba brát v úvahu území, pro které jednotliví poskytovatelé své služby poskytují. Důvodem mohou být služby poskytované specifickým cílovým skupinám, které není efektivní poskytovat ve všech městských částech či v každém jednom městě. I v tomto případě je ve velkých městech **nutná koordinace** mezi magistrátem a úřady jednotlivých městských částí, u menších obcí pak koordinace mezi obcemi navzájem a obcemi a krajským úřadem.

S ohledem na velikost území je nutné přizpůsobit i způsob získávání dat:

- v menších městech je možné využít specifických metod, např. kontaktování praktických lékařů, kteří mají dobrý přehled o lidech, jejich zdravotním stavu a jejich problémech; v menších městech a obcích je možné spoléhat na vysokou informovanost příslušných pracovníků úřadu a dalších zapojených aktérů, bude zde více fungovat zprostředkování kontaktů na poskytovatele sociálních služeb od jiných poskytovatelů,
- ve velkých městech budou hlavním zdrojem informací spíše sociální odbory úřadu města, úřady práce, Česká správa sociálního zabezpečení a další relevantní instituce.

Získávání dat dle charakteru území

Při zpracování dat na určitém území je také dobré vycházet ze statistických a strategických dokumentů kraje, pokud jsou vypracovány – programů rozvoje kraje, strategických plánů kraje apod.

DOPORUČENÍ

Je velmi neefektivní, pokud je shromažďování, zpracovávání a zjišťování jakýchkoliv typů informací pouze formálním úkolem, který je prováděn „protože se to při plánování sociálních služeb dělá, protože to vedlejší obec/region zpracovaly“, a nikdo z plánujících účastníků nemá jasnou představu o tom, jak a k čemu ta která získaná data budou využita.

Pokud vám není zřejmé, jak vám daná data budou užitečná v nejbližším období procesu plánování, s velkou pravděpodobností je nepotřebujete, a není důvod, abyste je zjišťovali.

Základní popis území

Při popisu území se zabýváme **znaky a charakteristikami, kterými je dané území specifické a kterými se například výrazně liší od jiných částí České republiky**, popř. od jiných částí vašeho kraje, města (viz také tabulka 2):

Shromažďované údaje

- krajina,
- obyvatelstvo,
- zdroje obživy,
- ekonomika.

Pokud dále taková data využijete, můžete stručně charakterizovat i hospodářský, sociální, kulturní a politický vývoj. Pokud tyto údaje nemůžete později využít, nezabývejte se jimi.

POSTUP

Na začátku procesu plánování sociálních služeb, rozhodně dříve, než začnete vytvářet popisy, velmi **přesně vymezte území, ve kterém bude proces probíhat**. Správným vymezením území se vyhnete následným diskusím o tom „co do něj ještě patří a co už ne, kde ještě plánujeme a kde už ne“ a případnému zdržování se s přepracováváním popisu aktuální situace.

Územím může být například:

- město (obec),
- městská část,
- správní obvod obce s rozšířenou působností,
- území zahrnující více obvodů obcí s rozšířenou působností (například území bývalého okresu),
- území spadající pod svazek obcí,
- mikroregion,
- kraj.

Pokud použijete mapu, tak všem účastníkům procesu bude jasné, které obce, osady atd. patří do vymezeného území. Při plánování ve velkých městech bude z mapy zřejmé, kde jsou hranice městské části.

Území definujte a stručně je popište:

- polohu,
- rozlohu,
- počet obyvatel.

Využití

Základní popis území a stručné informace o populaci jsou **vhodným úvodem popisu aktuální sociální situace v regionu**. Základní popis:

- informuje účastníky plánování o velikosti a o hranicích sledovaného území,
- sděluje základní údaje o populaci,
- naznačuje její specifické znaky (každá populace části územního celku se něčím liší od populace celého územního celku) a jejich možné příčiny.

Popis vybraných demografických dat

Východiska

Tento popis obsahuje **základní a potřebné informace a data o obyvatelstvu** na vymezeném území. Klíčovým kritériem pro výběr potřebných dat a zpracování takového popisu je opět využitelnost získaných informací při plánování sociálních služeb. U každé informace, kterou chcete o lidech na daném území získat, tedy potřebujete vědět, k čemu vám bude při plánování sociálních služeb dobrá. Potřebujete vědět, jak a kdo s touto informací bude pracovat, až ji bude mít.

PŘÍKLAD

V obci XY, která plánuje pro celé správní území obce s rozšířenou působností a je na začátku celého procesu, se shodli, že nyní pro účely plánování sociálních služeb potřebují znát vybrané údaje o lidech, kteří na území žijí.

1) Míra nezaměstnanosti – počet a struktura nezaměstnaných, další charakteristiky nezaměstnanosti (např. podíl dlouhodobě nezaměstnaných, míra propuštěných)

Důvod: obec a celé správní území patřilo k významným průmyslovým centrům, nyní se potýká s velkým útlumem výroby, masovým propouštěním zaměstnanců, objevují se nové typy sociálních problémů a poptávka po dosud nefungujících sociálních službách.

2) Struktura obyvatelstva dle věku, pohlaví, vzdělanosti, rodinného stavu, zastoupení národnostních menšin atd.

Důvod: účastníci plánování nemají v současné době k dispozici údaje, které by popisovaly strukturu obyvatelstva. Očekávají, že jim tyto údaje ukáží možnou přítomnost určitých potřeb, opomenuté a nezajištěné oblasti sociálních problémů, pomohou tak určit a obhájit další směr a vývoj procesu plánování.

Využití

Takto získané informace a souhrnný popis se stávají **podkladem pro vaši další práci**. Získané údaje vám mohou:

- napovědět o přítomnosti určitých potřeb či poptávce po určitých typech služeb mezi obyvateli daného území,
- sloužit jako opora pro další výzkumy,
- být východiskem a odůvodněním pro další kroky,
- lze je využít jako jasné, průkazné a doložitelné argumenty.

Postup sběru dat

POSTUP

Postup sběru údajů si podrobně naplánujte, abyste efektivně využili svůj čas.

Je vhodné například nejprve **začít úvodním setkáním na obecním/městském úřadě** s cílem **získat již zpracované studie a dokumenty** za dané území (plány rozvoje apod.).

Zjistěte, zda demografii obce (regionu) nezpracoval již někdo před vámi – například jako součást strategického plánu, ekonomické nebo sociální studie, sociodemografické analýzy apod. Tento materiál by bylo možné (se souhlasem autora) využít, data v něm aktualizovat a doplnit o další.

Následně **požádejte úřady** v obci (regionu) **o dodání podkladů**, které mají k dispozici. Zjistěte, které publikace vydané Českým statistickým úřadem se týkají území, pro které popis zpracováváte a která data může úřad dodat aktuálně. Zjistěte také, zda byly pro obec (region) zpracované prognózy (např. přírůstek a úbytek obyvatelstva, jeho věkové složení) nebo zda je možné a účelné je zpracovat.

Poté doporučujeme obrátit se na instituce a od nich získat snadno dostupné a kvalitně zpracované informace (Český statistický úřad, Úřad práce, Česká správa sociálního zabezpečení apod.).

Na závěr je dobré se vrátit na městský úřad a **na příslušných odborech získat informace, které nelze získat jinde a jiným způsobem.**

Důležité jsou pro vás údaje, které se vztahují k sociálním oblastem a k sociálním službám, které chcete v rámci plánování sociálních služeb řešit. Velmi časté je vytyčení řešených oblastí podle skupin uživatelů služeb. V praxi se však velmi často stává, že účastníci procesu plánování zpracovávají od počátku údaje jen pro určité, obecně známé a snadno oslovitelné skupiny, jako jsou např. senioři a lidé se zdravotním postižením. Na ostatní se pak už nedostává čas a prostor. Proces plánování sociálních služeb by se měl věnovat všem skupinám lidí, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Tím, že některé skupiny v plánování opomineme, prohlubujeme dále hrozbu sociálního vyloučení těchto skupin.

Relevantní údaje

DOPORUČENÍ

Abyste mohli do plánování zapojit co nejvíce skupiny lidí ohrožených sociálním vyloučením, je potřeba, abyste se jim věnovali již při sběru a zpracování dat a abyste dále zjišťovali přání a potřeby i u potenciálních uživatelů služeb.

PŘÍKLAD

V praxi to může vypadat tak, že se na počátku procesu zaměříte na sociální skupiny, které jsou nejvíce viditelné a pro vás snáze dosažitelné. Budete ale počítat s tím, že se v průběhu vytváření popisu aktuální sociální situace objeví ještě další skupiny. Je velmi časté, že se pracovní skupiny či týmy vytváří podle toho, jakým cílovým skupinám se budou věnovat. Je důležité podporovat a počítat s tím, že může vzniknout ještě další pracovní skupina, a to právě na základě popisu situace. Toto je potřeba zohlednit například při:

- plánování časového harmonogramu schůzek pracovních týmů,
- plánování kapacit pro řízení těchto týmů,
- sestavování finančního rozpočtu procesu plánování.

Doporučujeme, abyste se vždy zabývali širší skupinou „sociálně znevýhodněných osob“, kterou v podstatě upřesníte a definujete až na základě celkového popisu aktuální sociální situace.

Abyste mohli identifikovat i „okrajové, opomíjené“ cílové skupiny, je potřeba, abyste se již při sběru dat věnovali průřezově celé sociální oblasti. Nemusíte zpracovávat všechna data, ale je výhodou, pokud tato data již máte sebraná nebo alespoň víte, kde je můžete dohledat.

Identifikace cílových skupin

Nabízí se také možnost počkat se stanovením nejdůležitějších prioritních oblastí právě na výsledky popisu aktuální sociální situace. To ale není moc reálné například tehdy, pokud obec/město žádá o dotaci na realizaci projektu plánování sociálních služeb, protože již v žádosti musí být napsáno, na jaké cílové skupiny se zaměří.

Tabulka 1: **Příklady skupin, na které se v rámci plánování sociálních služeb zaměřujeme (seznam není vyčerpávající):**

Osoby s tělesným postižením
Osoby s duševním onemocněním
Osoby s mentálním postižením
Osoby s kombinovaným postižením
Osoby s jiným zdravotním postižením
Lidé HIV+ a nemocní AIDS
Lidé drogově a alkoholově závislí
Lidé po léčbě závislostí
Senioři
Rodiny s dětmi
Děti a mládež ohrožené delikvencí
Lidé ze sociálně vyloučených lokalit
Uprchlíci
Osoby ohrožené prostitucí
Pachatelé trestné činnosti, osoby propuštěné ze školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy po dosažení zletilosti
Oběti násilí, vč. domácího násilí
Etnické menšiny
Cizinci
Osoby bez přístřeší
Lidé v přechodné psychické nebo sociální krizi
Dlouhodobě nezaměstnaní

POSTUP

Vyhledávejte aktuální údaje a vybírejte z nich ty, které jsou pro vaše účely potřebné. Smyslem popisu sociální situace není zpracování „tlustého“ dokumentu, který skončí někde v „šuplíku“. Ne každý účastník plánování má kapacitu přečíst celý dokument.

Informace řadte tak, aby jejich posloupnost „měla logiku“.

Neuvádějte vše v prostém textu. Čísla zapracujte do tabulek a použijte také grafy a mapy, aby byl výsledek přehledný a zajímavý.

U všech údajů **uvádějte zdroj**, ze kterého byly získané, a **datum**, ke kterému jsou uvedena data platná (většina údajů se v čase mění).

Data uvádějte v hodnotách, které jsou svým tvarem a definicí srovnatelné s celostátními (krajskými) údaji. Údaje vaší obce (regionu) porovnejte s dostupnými daty vyšších územních celků (stát, kraj). Srovnáním dat zjistíte, čím se populace v obci (regionu) výrazně liší od celostátního (krajského) průměru a na co možná bude potřeba reagovat sociálními službami.

Při použití již zpracovaných materiálů je nutno vždy počítat s různou mírou výpovědní hodnoty, protože vznikaly na základě různých metodik, často i bez nich. Vždy je lépe takto získané údaje ověřit z více zdrojů, v případě zásadních dat zpracovat průzkum vlastní. Vycházejte vždy raději z původních zdrojů.

DŮLEŽITÉ

Sběru dat věnujte dostatek času. Jsou to informace, které jsou již vytvořené a jsou někde napsané. Vaším úkolem je jejich vyhledání, získání, úprava a kompletace. Je třeba upozornit na to, že tyto

kroky od sebe nelze úplně oddělit. Může se vám stát, že při zpracovávání dokumentu po ukončení sběru dat přijдете na to, že vám některé statistické údaje chybí a je nezbytné je doplnit.

Zpracování sebraných dat

Při zpracování již sebraných dat **vytváříme analýzy a prognózy**. V rámci těchto úkolů je **možno uvažovat o zapojení a spolupráci odborníků**. Východiska

DOPORUČENÍ

Rozvažte, zda potřebujete pomoci s analýzou, která vyplývá z nashromážděných dat. Odborníci, kteří by vám mohli pomoci, jsou např. sociologové. Vhodná je spolupráce např. s univerzitami nebo středními školami, kde můžete najít místní odborníky.

Jak už bylo zmíněno výše, velmi často se stává, že plánování je zaměřeno na řešení nejobvyklejších, nejviditelnějších společenských problémů jen některých skupin (např. lidé s postižením, senioři). Na tyto problémy se potom soustředí i popis území a zpracování dat. Identifikace cílových skupin/oblastí problémů

Ze zkušeností však vyplývá, že pokud provedete široký sběr všech dostupných údajů (včetně anket pro veřejnost) a provedete analýzu dat, tak můžete nalézt i nové sociální oblasti nebo trendy, na které bude potřebné se v rámci plánování zaměřit.

Zdůrazňujeme, že při zpracování popisu sociální situace byste se měli soustředit právě na hledání těchto opomíjených oblastí. Jen tak můžete plánovat sociální služby i pro ty skupiny lidí, kteří mají velké problémy, ale jsou pro společnost „neviditelní“, nebo si společnost tyto problémy nechce připustit.

DOPORUČENÍ

Při sběru informací např. na sociálním odboru obecního (městského) úřadu udělejte anketu. Zjistěte, co úředníci vnímají jako problém a co jim „prochází rukama a nestačí zachytit“.

Tabulka 2: Obsah popisu území

(uvedené údaje jsou příkladem, vy pracujte jen s těmi daty, které jsou pro vás využitelné)

Statistický údaj	Zdroj informací (příklady – výčet není vyčerpávající)
Celkový počet obyvatel žijících na vymezeném území	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny, matrika
Počet obyvatel jednotlivých obcí/částí regionu	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny, matrika
Centra dojížděky za prací, do škol a za službami	Obecní a městské úřady
Struktura obyvatel podle pohlaví a věku	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny
Specifika věkového složení: – průměrný věk, – zastoupení dětské složky, – zastoupení obyvatel v seniorském věku, – index mládí, – porovnání údajů s republikovými údaji a s údaji z okolních obcí (regionů), – vyhodnocení údajů – „starý region“, „mladý region“ atd.	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny
Obyvatelstvo jednotlivých obcí regionu: – počet, – věkové složení, – počet obyvatel podle pohlaví	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny, matrika
Prognóza věkového složení obyvatelstva	Český statistický úřad

Rodinný stav obyvatelstva: – svobodní (svobodné), ženatí (vdané), rozvedení (rozvedené), vdovci (vdovy), – sňatečnost a rozvodovost	Český statistický úřad, matrika
Složení obyvatelstva podle národnosti a státního občanství	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny, matrika
Pohyb obyvatelstva za poslední sledované období: – narození, zemřelí, přirozený přírůstek (úbytek), – přistěhovalí, vystěhovalí, migrační saldo, – celkový přírůstek (úbytek), – porovnání údajů s republikovým průměrem a s okolními obcemi (regiony)	Český statistický úřad, matrika
Migrace uvnitř sledovaného území, migrace přes hranice území	Český statistický úřad, obecní a městské úřady
Prognóza přírůstku (úbytku) obyvatelstva	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny
Vzdělanost obyvatelstva: – dosažený stupeň vzdělání obyvatel (základní, střední odborné, úplné střední, vysok školské), – index vzdělání	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny
Ekonomická aktivita obyvatel: – ekonomicky aktivní obyvatelstvo (zaměstnaní, nezaměstnaní, pracující důchodci, lidé na rodičovské dovolené), – ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (nepracující důchodci, studenti, žáci a učni), – vyjíždějící za prací (v rámci regionu, mimo region), – ekonomická aktivita v jednotlivých obcích regionu	Český statistický úřad, sčítání lidu, domů a bytů, statistické ročenky, bulletiny, Úřad práce
Nabídka pracovních příležitostí, průměrné mzdy	Úřad práce
Prognóza vývoje trhu práce	Úřad práce
Nezaměstnanost – nezaměstnaní: – podle věku, vzdělání, pohlaví, nezaměstnaní se změněnou pracovní schopností, – délka nezaměstnanosti	Úřad práce
Aktivní politika zaměstnanosti	Úřad práce
Vybavenost obce (obcí v regionu): – školy, – zdravotnická zařízení, – kulturní zařízení, – služby atd.	Obecní (městský) úřad
Dopravní obslužnost	Obecní (městský) úřad
Kriminalita (trestná činnost, přestupky)	Policie
Sociálně patologické jevy	Policie

Kvantitativní údaje	Zdroj informací (příklady – výčet není vyčerpávající)
Počet poskytovatelů soc. služeb	Obecní (městský) úřad, místní organizace, krajský úřad
Přehled poskytovaných soc. služeb – katalog poskytovatelů	Obecní (městský) úřad, místní organizace, krajský úřad
Analýza finančních toků	Obecní (městský) úřad, krajský úřad
Počty uživatelů	Informace od poskytovatelů

Tvorba přehledu sociálních služeb v obci/regionu

POSTUP

V první fázi **vytvořte databázi poskytovatelů sociálních služeb**. Jako podklady využijte např.:

- publikace poskytovatelů (výroční zprávy, letáky), internet,
- informace od starostů v případě menších obcí a od pracovníků úřadů v případě větších měst,
- seznamy podpořených projektů, seznamy žádajících organizací,
- katalogy poskytovatelů služeb zpracované krajským úřadem,
- výstupy z písemných dotazníků,
- výstupy z řízených rozhovorů,
- databáze a registry.

Ačkoli se může zmapování stávajících poskytovatelů zdát jako relativně jednoduchý úkol, v praxi to bývá déle trvající proces. Po oslovení poskytovatelů, o nichž již víme, přicházíme díky jejich informacím na další poskytovatele. Můžeme rovněž přímo oslovit i starosty menších obcí nebo pracovníky úřadů větších měst a požádat je o kontakty na poskytovatele, se kterými spolupracují.

Tabulka 3: **Příklad databáze poskytovatelů sociálních služeb**

Název, adresa, právní forma	Kontaktní údaje (telefon, fax, e-mail, www)	Zřizovatel	Druhy poskytovaných služeb (v členění podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)	Druh klientů	Kapacita zařízení	Počet klientů (ubytování, docházející, čekatelé)

Dále je možné uvést např.:

- cenu služeb,
- čekací dobu na umístění do zařízení,
- rozsah služby (zda je určena pouze pro obyvatele dané obce, nebo pro celý region apod.).

Při mapování poskytovatelů je dobré **vytvořit i databázi služeb, které jsou umístěny mimo obec** (region), ale obyvatelům obce (regionu) jsou dostupné.

Vytvoření nebo aktualizace stávajícího adresáře poskytovatelů je velmi významným krokem v procesu plánování, u kterého lze zaznamenat okamžitý praktický přínos pro všechny strany a reakci okolí na vykonanou práci. Součástí plánování sociálních služeb je také průběžné zveřejňování dílčích výstupů. Právě informační materiál o poskytovaných službách je **dobrou příležitostí** již na počátku procesu **přinést důkaz o tom, že tato činnost bude mít hmatatelné výsledky a praktický přínos** pro všechny strany.

Přehled poskytovatelů sociálních služeb je **podkladem pro porovnání stávajícího stavu nabízených služeb s potřebami uživatelů** a jako takový je jedním ze základů pro plánování služeb, a je tedy relevantní součástí dokumentu plánu rozvoje sociálních služeb.

Důvody pro vytváření databáze

Využití dat

DOPORUČENÍ

Poskytněte ho i široké veřejnosti – zveřejněte ho na internetových stránkách obce (regionu) a vydejte tištěný katalog o sociálních službách.

Východiska

Výstupy ze zjišťování potřeb, přání a názorů lidí na vymezeném území

Pohled na aktuální sociální situaci se může u různých skupin obyvatel lišit. Představitelé obce (regionu) a příslušné úřady mají zpravidla o sociální situaci dobrý přehled, široká veřejnost ji ale může vnímat trochu jiným způsobem. Z jiného úhlu ji také mohou vidět poskytovatelé sociálních služeb a tento pohled nemusí zcela korespondovat s potřebami lidí, kteří sociální služby využívají. Je důležité uvědomit si, že v **popisu aktuální sociální situace tvoří pohled uživatelů služeb, poskytovatelů a zadavatelů zásadní, nedílnou a neopominutelnou část**. Také metodika 5 a 6 svým zaměřením spadají ještě do tématu vytváření popisu aktuální sociální situace a jsou dalším zdrojem informací. Pro svou rozsáhlost jsou ale členěny zvlášť.

DŮLEŽITÉ

Propojení demografických údajů, které popisují zejména kvantitativní stav a trendy v populaci, s údaji o potřebách lidí a s údaji o aktuálním stavu uspokojování těchto potřeb je základem pro plánování rozvoje sociálních služeb.

Pohled uživatelů

Pohled
poskytovatelů
a zadavatelů

Způsob zjišťování potřeb uživatelů služeb je řešen podrobně v metodice 5 a 6.

Poskytovatelé služeb jsou k sociální situaci v obci vnímavější než většina ostatní populace, a mohou tedy poskytnout mimo jiné důležité informace o předpokládaných potřebách občanů a zdrojích jejich uspokojování. Tyto informace můžete využít jako náměty pro zjišťování skutečných potřeb uživatelů služeb, v žádném případě by však neměly sloužit jako náhrada výstupů ze zjišťování potřeb přímo od uživatelů.

Zmapujte názory poskytovatelů a zadavatelů služeb na celkovou sociální situaci v obci/regionu. Pro jejich zjišťování můžete obecně využít zásady metodiky č. 5.

Analýza finančních toků v sociálních službách

Vhodnou součástí popisu sociální situace v obci (regionu) je také rozbor finančních toků procházejících sociálními službami.

POSTUP

Uvedte výdaje z obecních rozpočtů, které směřují do sociálních služeb v regionu.

Zjistěte možné finanční zdroje pro sociální služby. Vyjděte např. z přehledu, který vydává Rada vlády pro nestátní neziskové organizace („Informace o poskytování dotací nestátním neziskovým organizacím v roce ...“). Tento přehled je pak možné doplnit o:

- další regionální zdroje,
- prostředky z EU,
- spolufinancování ze strany uživatelů,
- zdroje, které jsou určeny jiným poskytovatelům než neziskovým organizacím.

Po navázání dobré spolupráce s **poskytovateli služeb požádejte o přehled finančních toků** v jejich organizacích:

- zdroje příjmů,
- výdaje,

- náklady na jednotlivé služby,
- náklady na jednoho klienta atd.

Zdroj informací o financování je např. u neziskových organizací jejich výroční zpráva, u příspěvkových organizací je to roční zpráva. Potřebujete zejména informace o tom, jaký měla organizace celkový rozpočet za minulý rok, a podíl (%) příspěvků z jednotlivých zdrojů.

Využití

Tato data vám mohou sloužit například ke zjištění:

- **kolik prostředků celkově plyne na soc. služby (v obci/regionu),**
- jaký je podíl financování obce na sociálních službách v daném území,
- jaký je podíl financování prioritních oblastí,

- jaký je podíl financování opomíjených oblastí.

Mohou být rovněž využita:

- jako podnět pro jednání s ostatními obcemi, které nepřispívají na sociální služby využívané jejich občany,
- k podpoře komunikace o efektivním využívání finančních zdrojů (může k němu vést např. spolupráce obcí a neziskových organizací).

DŮLEŽITÉ

Údaje o finančních tocích nemohou sloužit jako podklad pro hodnocení efektivity sociálních služeb. Finanční stránka neodráží kvalitu poskytovaných služeb.

Práce se získanými a zpracovanými daty

Mít zpracovaný popis, který vypovídá o aktuální sociální situaci v určitém území, není samoúčelné. Získané a zpracované **údaje** je třeba:

- **vztáhnout k navrženým či řešeným tématům**, oblastem, problémům, cílovým skupinám atd.,
- **pracovat s nimi** v dalších etapách procesu plánování.

Je běžné a v praxi časté, že zjistíte, že informace a data, která jste získali a zpracovali, nejsou příliš podrobná, konkrétní a vypovídající a řešenou oblast nepopisují dostatečně. V takových případech je třeba zpracovat podrobnější popis a analýzu řešené oblasti. Podrobný popis může obsahovat např. následující údaje:

- počty osob,
- trendy,
- potřeby,
- překážky,
- stávající služby.

Při zpracování takového popisu nelze vycházet pouze z obecných statistických a kvantitativních údajů, je třeba popsat skutečnou situaci v obci/regionu. V těchto případech je mnohdy třeba zrealizovat vlastní průzkumy a zjišťování.

Je třeba též upozornit na určitá omezení při využívání získaných dat a to v souvislosti s omezenou časovou platností jejich aktuálnosti. Jejich vypovídací hodnota a aktuálnost se u různých typů dat výrazně mění (snižuje). V souvislosti s charakterem procesu plánování sociálních služeb a dlouhodobostí a cykličností metody komunitního plánování je nezbytné, abyste potřebná a využitelná data opakovaně a pravidelně aktualizovali a revidovali.

Vytváření
podrobného popisu

Aktualizace dat

M4

Otázky pro sebehodnocení	
1.	Máme přesně vymezené a definované území, pro které budeme plánovat? Máme jasně stanoveno a domluveno, které obce/osady/městské části/jiné celky do tohoto území patří?
2.	Máme přehled o oblastech, datech a informacích, které již nyní (na počátku procesu plánování, v okamžiku, kdy se otázkou popisu sociální situace zabýváme) máme k dispozici? Sehnali jsme si tato data a informace? Máme seznam oblastí, dat a informací, které ještě potřebujeme získat, doplnit? Víme, jak nám data a informace, které potřebujeme doplnit, pomohou při argumentaci a dalším rozhodování? Jak a k čemu je využijeme, až se tyto informace dozvíme?

POZNÁMKY

M4